

GÖTEBORGS UNIVERSITET
INST FÖR SVENSKA SPRÅKET

**”Nödiga Underrättelser för Hundwänner.”
Några iakttagelser i en praktisk handbok
”Af en Öfwer-Jägmästare i
Sachsen.” (Stockholm 1823)**

Hans Landqvist

Festseminarium för Monica Johansson
den 17 juni 2011

Praktiska handböcker: tidigare forskning

Mårdsjö, K. *Människa, text, teknik. Tekniska handböcker som kommunikationsmedel* (1992).

Mårdsjö, K. *Hemkonservering – en studie i värderingar, språkbruk och bildutformning i husliga handböcker från svenskt 1930-, 40- och 50-tal* (1996).

Wendt, B-A. *Krigsmans läsning. Textmönster och språkbruk i svenska soldathandböcker 1769–1994* (1998).

Nord, A. *Trädgårdsboken som text 1643–2005* (2008).

Landqvist, H. "Fackmännen, lekmännen och juridiken. Några aspekter på svenska juridiska handböcker för lekmän". I: Nissilä, N. & N. Siponkoski (toim.), *Käännösteoria, ammattikielet ja monikielisyys XXX* (2010).

Hundar och språkvetenskap: tidigare forskning

Johansson, M.

"Här ligger kanske en
hund begravnen". I: *Till
Rune från oss* (1992).

Här ligger kanske en hund begravnen

Hundar finns det av många olika slag och något av det trevligaste jag kan önska dig Rune är att ligga dig åt litet hundsällskap. Om jag står för den abstrakta delen får du själv konkretisera förhållandet.

Hunden är kanske jämte hästen människans äldsta sällskaps- och nyttodjur. Säkert finns också ordet *hund* med i de flesta lexikon. Min avsikt är att här utgå ifrån ordet *canis* i *Dictionarium-latino-sveco-germanicum* den s. k. Lincopensen och framför allt följa de svenska ord som ordboks-författaren ger till *canis* och övriga latinska ord med någon form av hund som referent. En liten jämförelse med tidigare och senare latinlexikon finns också med.

I Lincopensen finns förutom latinlexikonet också en svensk ordlista. Det är intressant att följa vilka av de svenska orden som utgör översättning i latinlexikonet som sedan får bli uppslagsord i ordlistan.

Via Sahlstedt, Dalin och Dahlgren får Lincopensens "hundord" slutligen utgöra spår in i 1900-talsspråket och Svensk ordbok. En duktig hund klarar alla spår men författaren till denna uppsats är ju bara människa. "Medelst sin fina lukt följder Jagthunden utan swårighet de spår, som man eljest uti ny snö neppeligen kan se, och det som är mera besynnerligt, har lukt af de spår, som en dag förut varit gångne."

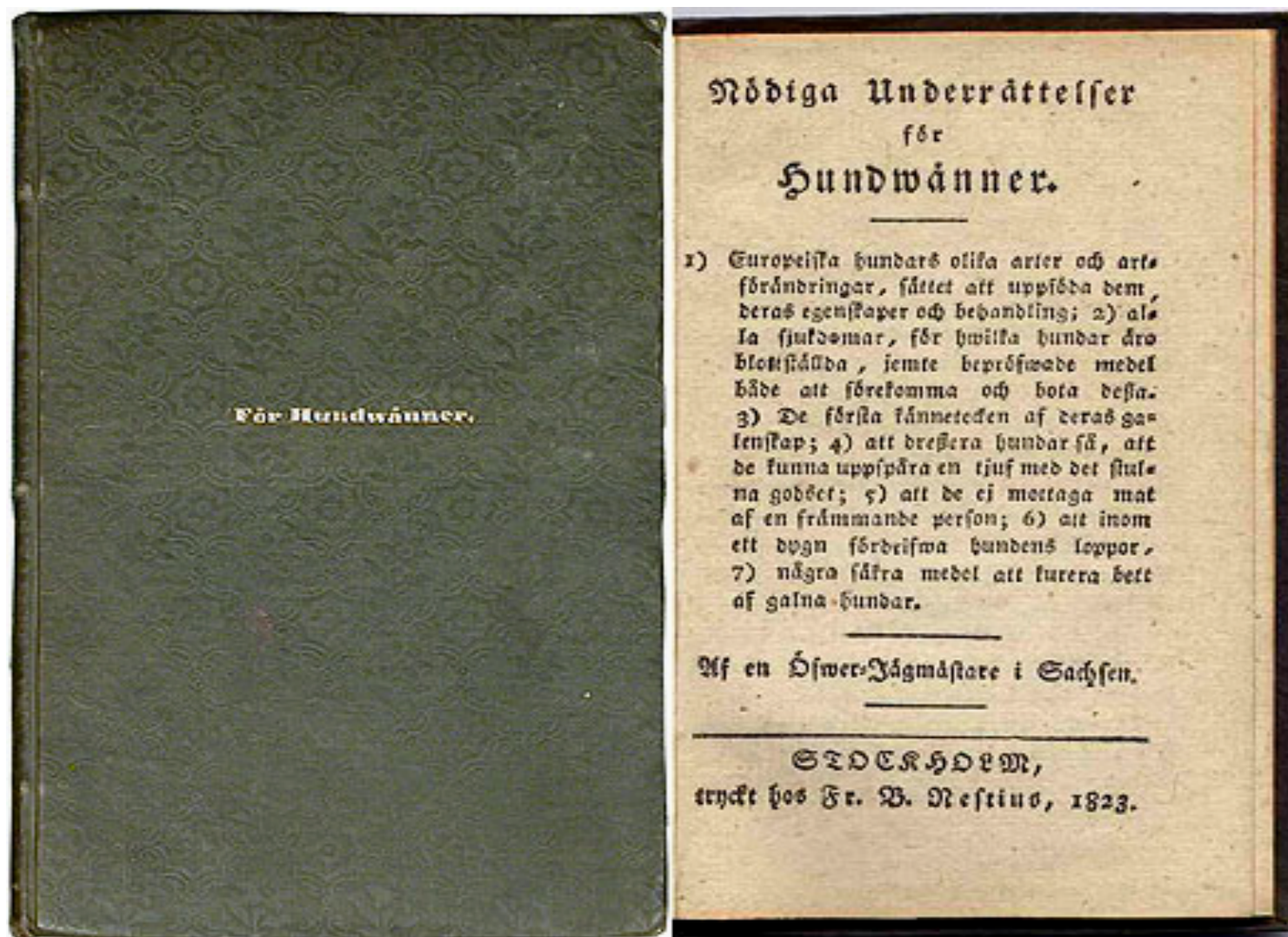
I Lincopensens latin-svenska del finns flera uppslagsord som har med referenten hund att göra. De olika orden tar fasta på hundens kön, egenskaper och användningsområden. Möjligen kan ordet *canis* anses som ett huvudord bland dem. I varje fall kommer jag här att använda ordet *canis* som utgångspunkt för min framställning.

Under ordet *Canis*, s. 3 ges i Lincopensen översättningen 'Hund eller Täfwa' med tysk översättning 'Ein Hund oder Hündin'. Denna betydelse utgör den första betydelsen och anses troligen också som huvudbetydelse då det är den som översätts till tyska. Därefter följer ordet *canis* insatt i exempel som ger en precisering av vad för slags hund som avses. Några av exemplen är försedda med hänvisning till klassiska författare. Genom dessa exempel får vi flera svenska ord med någon slags hund som referent:

Canis foemina (Justin)
Canis venaticus (Cic)

Hynda, Tijk, Täfwa
Jachthund

Ådersten & Iisellius 1280. Lindberg s. 45.

135. *Nödiga underrättelser för hundwänner.* 1) Europeiska hundars olika arter och artförändringar, sättet att uppföda dem, deras egenskaper och behandling; 2) alla sjukdomar, för hwilka hundar äro blottställda, jemte bepröfwade medel både att förekomma och bota dessa. 3) De första kännetecken af deras galenskap; 4) att dressera hundar så, att de kunna uppspåra en tjuf med det stulna godset; 5) att de ej mottaga mat af en främmande person; 6) att inom ett dygn fördrifwa hundens loppor, 7) några säkra medel att kurera bett af galna hundar. Af en öfwer-jägmästare i Sachsen. Sthlm, F. B. Nestius, 1823. 8:o. 45 s. Fint lätt nött mönsterpressat klbd från 1800-talets första hälft med guldtryckt titel på främre pärm: "För hundwänner." Brandgula snitt. Några obetydliga småfläckar. Mycket fint ex. *4500

135.

146.

Schreber 397. Reitersjö 50. Översatt från tyskan.

Vad kan dagens läsare förundra sig över?

- (1) Textens fysiska form
- (2) Textproducenterna
- (3) Textens struktur
- (4) Textens innehåll och funktioner

(1) Format, omfång och tryck

- "8:o" (katalog): oktav = cirka 15 cm på höjden och 9 cm på bredden

Oktavformatet blev från mitten av 1700-talet "det moderna för vitterheten".

(Ridderstad, *Textens ansikte i seklernas spegel. Om litterära texter och typografisk form*, 1998, s. [10], hämtad från <<http://litteraturbanken/#presentationer>>, 2011-06-15)

- "45 s." (katalog): titelsida, blanksida, [s. 3], s. 4–45
- frakturstil ("tysk stil"/"svensk stil") – med små inslag av antikva ("latinsk stil")

(1) Fraktur och antikva

”... St. Hans blomster, eller hästfibbler, (*Arnica montana* L.) ...” (s. 18)

”... med etsande wegetabiliskt lutsalt eller den såkallade frätsten (*lapis causticus chirurgorum*) ...” (s. 23)

”... roten af *Atropa Belladonna*. Linn.” (s. 42)

”... Myskemadra eller Midskinn (*Ms. trisilva* eller *Asperula odorata*)” (s. 44)

”Eller skulle wäl retelsen till ilska, förenad med en häftig smärta, wara ett medel att förwandla paddans wätskor till ett gift, till ett aqua tofana i hundens körtlar i luftröret?” (s. 41)

(1) Fraktur och antikva – igen!

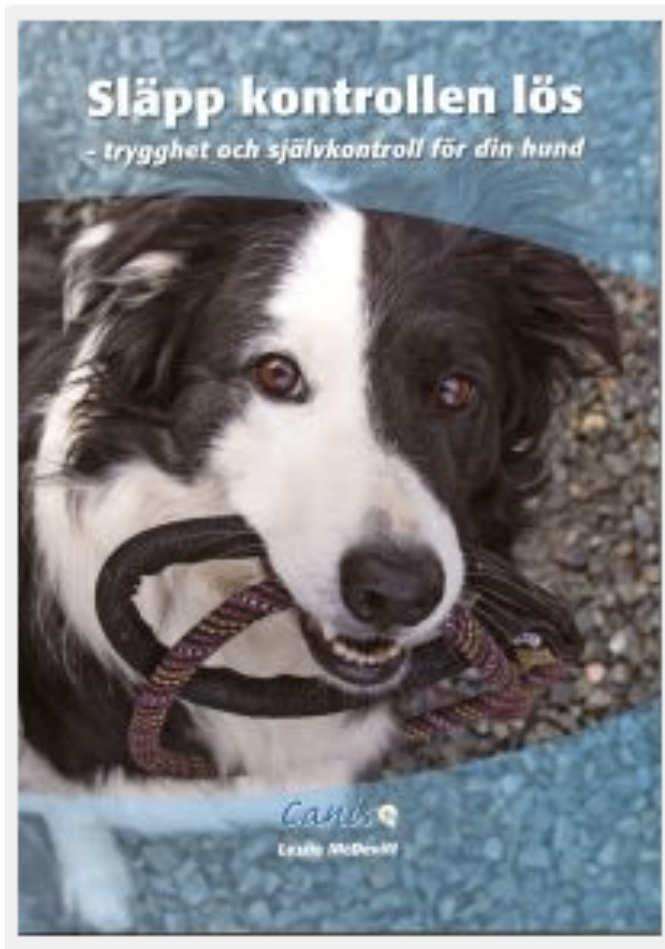
Strindbergs samtid ”var van att läsa text både i så kallad ’svensk stil’ (fraktur) och i ’latinsk stil’ (antikva). Men vad betyder det för en läsare idag att möta ett avsnitt med fraktur i Nationalupplagan [av Strindbergs samlade verk]? Ytterligt få svenskar läser idag fraktur obehindrat; det vet jag av egen undervisningserfarenhet. Dessutom är innebörden av den grafiska signalen troligen otydlig. Gotisk stil står idag för något gammaldags i största allmänhet, som skylten ’Antikbod’ vid vägkanten.”

(Ridderstad, *Textens ansikte i seklernas spegel. Om litterära texter och typografisk form*, 1998, s. [13], hämtad från
<<http://litteraturbanken/#/presentationer>>, 2011-06-15)

(1) Inga illustrationer!

”Wendt (1998) visar att bilderna i soldathandböckerna blir fler: de äldsta saknar bilder, i en bok från 1889 finns enstaka bilder, medan en bok från 1994 är rikligt illustrerad. Samma tendens gäller i de husliga handböcker som Mårdsjö (1998) studerar, där bilder kommer på bred front från 1879 ...” (Nord, 2008, s. 39)

(2) Författare, tryckare och översättare

- "Af en Öfwer-Jägmästare i Sachsen." (titelsida)
- "STOCKHOLM, tryckt hos Fr. B. Nestius, 1823." (titelsida, versaler i originalet)
- "Översatt från tyskan" (katalog)

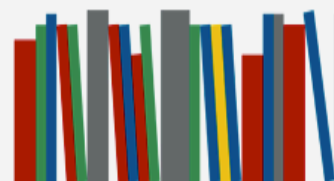
(2) Vilken information?

- Författare: yrkesidentitet ("kvalitetsmarkör"?), geografisk förankring
- Tryckare: geografisk förankring, namn, tidpunkt
- Översättare: källspråk – annars osynlig!

Svenskt översättarlexikon

[Artiklar A-Ö](#) | [Språk](#) | [Kronologi](#) | [Om lexikonet](#) | [Medarbetare](#) | [Kontakt](#) | [Nya artiklar](#)

Sök

Om Svenskt översättarlexikon

Världens författare kommer till oss via översättningar och genom enskilda översättares arbete. I *Svenskt översättarlexikon* blir översättarna – de som har skapat halva den svenska nationallitteraturen – synliga med biografi, porträtt och verkförteckning. Lexikonet utvidgas kontinuerligt med nya artiklar och är fortfarande under utveckling. I första omgången presenteras avlidna svenska och finlandssvenska översättare.

Den nya databasen har utvecklats på Södertörns högskolebibliotek under medverkan av litteraturvetare, språkhistoriker, översättare och kritiker. Eftersom översättarna är en yrkeskår som av tradition har arbetat i skymundan är artiklarna i *Svenskt översättarlexikon* ofta resultat av omfattande grundforskning.

Läs mer >>

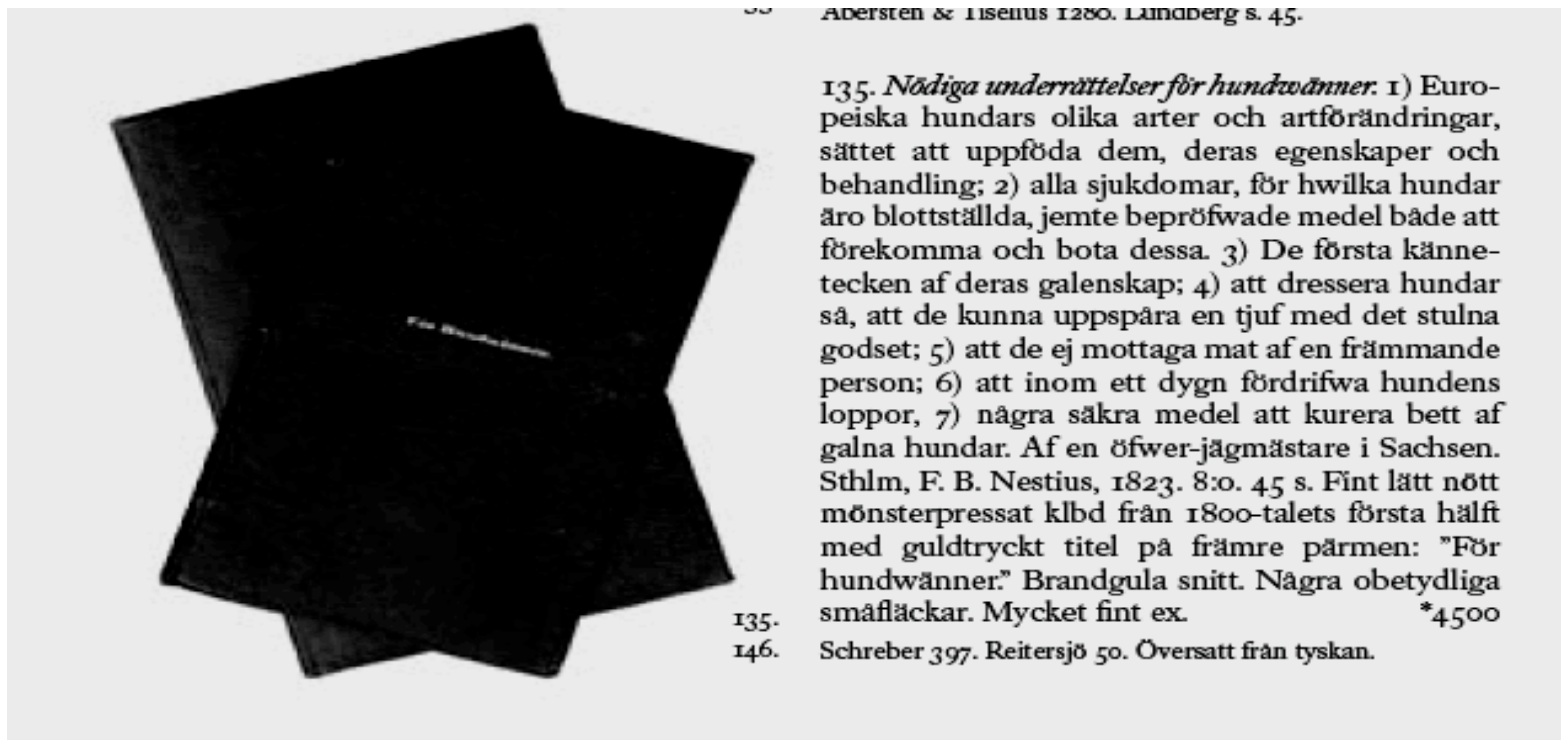

Thekla Knös, 1815–1880

(3) Titelsida och textstruktur

(3) Titlar ⇒ innehållsbeskrivningar

”Titlarna på [trädgårdshand]böcker från 1600- och 1700-talen ser där [= i avhandlingens källförteckning] ut att vara mycket långa, då allt som står på titelsidan tagits med. Detta beror på att konventionen att skilja ut en kort titel då ännu inte etablerats och titeln spårar över i en innehållsbeskrivning.” (Nord, 2008, s. 86–87)

135. *Nödiga underrättelser för hundvänner.* 1) Europeiska hundars olika arter och artförändringar, sättet att uppföda dem, deras egenskaper och behandling; 2) alla sjukdomar, för hvilka hundar äro blottställda, jemte bepröfwade medel både att förekomma och bota dessa. 3) De första kännetecken af deras galenskap; 4) att dressera hundar så, att de kunna uppspara en tjuf med det stulna godset; 5) att de ej mottaga mat af en främmande person; 6) att inom ett dygn fördrifwa hundens loppor, 7) några säkra medel att kurera bett af galna hundar. Af en öfwer-jägmästare i Sachsen. Sthlm, F. B. Nestius, 1823. 8:o. 45 s. Fint lätt nött mönsterpressat klbd från 1800-talets första hälft med guldtryckt titel på främre pärmen: "För hundwänner." Brandgula snitt. Några obetydliga småfläckar. Mycket fint ex. *4500

"Hundens förnämsta sjukdomar äro följande :

- 1) **Rotsen, eller den så kallade hundsjukan. Sjukdomens behandling.**
- 2) **Skabb hos hundar. Tillförlitligt medel för skabb hos hundar.**
- 3) **Att hos hundar kurera stranguri eller urinens oregelmässiga flytning.**
- 4) **Att bota hundar för diarrhé.**
- 5) **Att hos hundar fördrifwa mask.**
- 6) **Säkert medel för lamhet hos hundar. (En åkomma, som Rotsen, wanligen lemnar efter sig).**

[Fortsättning följer]

"Hundens förnämsta
sjukdomar äro följande :

- 1) Rotsen, eller den så
kallade hundsjukan.
Sjukdomens
behandling.
- 2) Skabb hos hundar.
Tillförlitligt medel för
skabb hos hundar.
- 3) Att hos hundar kurera
stranguri eller urinens
oregelmässiga flytning.
- 4) Att bota hundar för
diarrhé.
- 5) Att hos hundar
fördrifwa mask.

6) Säkert medel för lamhet
hos hundar. (En
åkomma, som Rotsen,
wanligen lemnar efter
sig).

7) Att bota hundar, som på
annat sätt äro sjuke och
hafwa förlorat matlusten.

Att hos hunden fördrifwa
loppor, löss och annan
ohyra.

En verklig, men ännu ej
allmänt känd orsak till
galenskap hos hundar.

Tillfällig upptäckt af ett
botemedel för bett af
galna hundar.

Ännu ett medel för bett af
galna hundar.

(s. 14–45, fet stil i originalet)

(3) Rubriker, stycken och punktlistor

- Rubriker med större typstorlek
- Rubriker med **fet** stil
- Rubriker med numrering
 - ”2) **Skabb hos hundar.**” (s. 19, fet stil i originalet)
- Styckemarkering
 - indrag och blankrad
- Numrerade punktlistor
 - ”Ofta händer, att en menniska eller ett djur bites af en hund, som man trott wara galen, men som ej är det. För att förwissa sig härom och förskona sig för en onödig ångest, kan man försöka följande medel : ...” (s. 34)
[Fortsättning följer ...]

(4) Innehåll och funktioner

- Hundens historia som husdjur
- Olika hundraser

”Man räknar 26 arter [av hundar]. Här vilja wi blott nämna de förnämsta och märkvärdigaste, under hwilka man lätt kan klassificera de därifrån härstammande och genom blandning uppkomna nuancer eller bastarder.” (s. 4)
- Avel, uppfödning och dressyr
- Olika sjukdomar och besvär: symptom och behandlingar = s. 14–45

(4) Handböcker och funktioner

”Gemensamt för dem [= handböcker] är deras *direktiva, handlingsinriktade, funktion*. De syftar samtliga till att läsaren ska kunna utföra en viss handling efter läsning ...” (Mårdsjö, 1992, s. 37, kursiv stil i originalet)

”Den handlingsinriktade kärnfunktionen kan emellertid bäddas in på olika sätt och det kan finnas andra, parallella textsyften eller sidofunktioner.” (Nord, 2008, s. 35)

- **beskrivningar:** hundens historia, hundraser
- **instruktioner:** avel och uppfödning, dressyr av hundar, behandlingar av sjukdomar och besvär

(4) Att beskriva och instruera

- **Påståenden**

”Konsten att dressera hundar **förstå**

Engelsmännen ostridigt allrabäst. De **lära** dem till och med att förfölja och uppspåra tjuftar, om än desse fått ett långt försprång.” (s. 11, min fetstil)

- **Bjudande presens (aktiv form)**

”1) Man **lägger** ett omslag af en sönderstött walnöt på såret, **låter** det ligga öfver natten, och **ger** det sedan att förtäras af en ung höna. Om hunden är galen, så dör hönan inom två eller tre dagar.”

(s. 35, min fetstil)

- **Hjälpverb + huvudverb**

”3) Om hunden bliwit dödad, **kan** man med ett stycke mjukt bröd **gnida** hans mun, tandkött och näsa, så att det fuktas med hans salive, och sedan **kasta** det åt en annan hund eller åt fåglar.” (s. 35, min fetstil)

- **Passiv form**

”Genom en god behandling och ordentlig föda **wänjes** hunden på följande sätt att ej mottaga något af främmande personer.” (s. 11, min fetstil)

- **Men imperativerna då?**

”Det är svårt att läsa en recepttext med imperativer som någonting annat än en direkt arbetsbeskrivning. Passivformerna, liksom varianter med aktivt presens, erbjuder betydligt större möjligheter att abstrahera från tid och rum.” (Jäderberg, ”Matrecept från tre sekel – en genrestudie”, *Språk & stil* 5, 1995, s. 116)

Alltjämt *Nödiga Underrättelser för Hundwänner?*

(bilderna hämtade från <<http://vovve.net>>, 2011-06-15)

[Tillbaka till ett inlägg](#) [Besvara detta inlägg](#) [Till samma forum](#) [Till mina forum](#)

Vad för salva för torra tassar?

 Vad använder ni för salva/kräm till era hundars tassar?

Datum & tid	Inskickat av	Medlem 2005-11-09
2010-05-08 15:27:12	 Sandra&Noomi	Antal inlägg: 1410

[Inlägg](#) [Logga in för att kunna besvara detta inlägg!](#) [Till samma forum](#) [Till mina forum](#)

Förtjänar att återges i sin helhet ännu en gång:

"Om hunden sårat sina tår, blandar man tillsammans äggegula, granatäppel-saft och pulweriseradt skorstenssot och binder derpå. - Wexa maskar i såret, twättar man det ofta med mennisko-urin. Sedan gör man af swinfett och fint hackad wattenkrasse en salfa, stryker den på linne och binder derpå, hwarefter skadan läkes på kort tid."

Ur Nödiga underrättelser för Hundwänner 1823 Förf. anonym.

Inte medlem än? Bli medlem helt gratis [här --->](#)

Datum & tid 2010-05-08 16:44	Inskickat av Vita Damen	Medlem 2004-09-21 Antal inlägg: 3765
---------------------------------	----------------------------	---

Bekant innehåll och välkända funktioner – ny form?

